

Отже, ядро системи кольористичних постійних епітетів у збірці Т. Шевченка «Кобзар» формують назви на позначення ахроматичних (*білий, чорний, сірий*) та хроматичних (*зелений, синій, червоний*) кольорів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загнітко А. Теорія лінгвоперсонології: монографія. Вінниця: Нілан-Лтд, 2017. 136 с.
2. Романченко А. Епітетна об'єктивація етнокультурних кодів. *Причорноморські філологічні студії*. Одеса : Гельветика, 2023. Вип 1. С. 37-42.
3. Рудь О., Горбатенко І. Функціонування тропеїчних засобів у поетичних текстах Сергія Жадана. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72). № 5. Ч. 1. С. 70-75.
4. Селіванова О. Основи теорії мовної комунікації : підручник. Черкаси: Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. 350 с.
5. Шевченко Т. Кобзар. Київ : Дніпро, 1985. 640 с.

Федько Ольга,
викладачка,
Український державний університету науки та технологій,
аспірантка кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
[*fedkoolha1986@gmail.com*](mailto:fedkoolha1986@gmail.com)

УКРАЇНСЬКІ БАРОКОВІ ТРАКТАТИ І ПОЕТИЧНІ ПОСЛАННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В КОНТЕКСТІ РИТОРИКИ

Сьогодні думка про неперервність, тяглість літературного процесу є незаперечною, особливо у наслідуванні барокового спадку новою літературою. Дмитро Чижевський свого часу писав, що «майже в усіх періодах історії української літератури маємо справу лише з фрагментами та уривками минулого. Розуміється, і з уламків можна настільки зрозуміти «дух» минулих часів, щоб судити про літературний смак та вміння письменників тих часів» [6,

с. 10]. Таке твердження є вагомим, коли йдеться про барокові традиції у творчості Тараса Шевченка.

Попри те, що для літератури українського бароко, на думку Дмитра Наливайка, властиві суперечливість, хаотичність, пошуки нових форм, нагромадження художніх засобів, стилістичних фігур у творах, а основною метою авторів було вплинути на свідомість читачів через емоції [3, с. 36], чи не найсуттєвішою її рисою є дидактизм, тобто повчання, переконування. У XVII столітті спостерігається активний розвиток ораторства, проповідництва в Україні через риторику як мистецтво переконування, що виконувала у цей час багато культурно-просвітницьких завдань: вона лежала в основі старої системи освіти і впливала на формування духовності не тільки учнів тодішніх шкіл, а й пересічних реципієнтів. У стінах тогочасних освітніх закладів було укладено цілу низку таких теоретичних праць, яким були притаманні, попри залежність від ступеня впливу на них інших риторичних шкіл та наповнення ремінісценціями різних культурних традицій, неповторні національні ознаки, що полягали у наслідуванні українських норм у контексті суспільних потреб. Майже усі прозові жанри у той час, зокрема і трактати, підпорядковувались задекларованим у них вимогам. На думку Володимира Кречотня, це єдність предмета, думки чи теми, повнота і сумірність частин, художність викладу [1, с. 26]. Усі трактати, які з'явилися у XVII столітті, наслідували це, а їх автори прагнули віднайти найефектніші стильові форми.

У цьому контексті можна окреслити проблему про риторичні джерела барокових трактатів і поетичних послань Тараса Шевченка. Відомо, що автори українських барокових трактатів будували свої тексти так, щоб перебувати зі своїм реципієнтом у режимі діалогу, що надавало текстам ознак емоційної переконливості та підкреслено психологічних відтінків. Усі художні засоби були спрямовані на посилення актуальності авторської позиції та аргументації. Реалізація таких інтенцій зазвичай передбачала активне використання прийомів ампліфікації, які викликали в адресата почуття розчулення, співчуття чи обурення. Основним засобом для досягнення такої мети був принцип

протиставлення, який утвердився в українському письменстві ще з часів Київської Русі і яскраво проявився в поляризації релігійних доктрин між католицькою, протестантською та православною церквами у епоху Реформації та Контрреформації. Він був визначальним у співвідношенні тексту-звинувачення і тексту-відповіді, становив стилістичну домінуючу і зумовлював художній ефект конфронтаційного діалогу у творі, який органічно сприймався реципієнтом.

Щодо творчості Тараса Шевченка, то, на думку Дмитра Наливайка, він вдавався, як і автори трактатів XVII століття, «до біблізмів та стилізації Біблії, звичайно, в її церковно-слов'янському перекладі, і не тільки у своїх біблійних переспівах. Тут слід наголосити, що названі елементи служили йому важливими засобами творення чи то високого, поетично-урочистого, чи то гнівно-викривального, інвективного стилю, що стає особливо прикметним для його творчості 1845–1848 і 1857–1860 рр., тобто в періоди вищих її злетів» [2, с. 6]. Особливо цікавими в означеному аспекті є його поетичні послання. Жанр у літературній традиції існував як в поетичній, так і прозовій формі. Однак в його основі завжди лежало спілкування автора з реальним чи умовним адресатом із метою донесення до нього певного судження, розмислу або повідомлення. «Причому жанр передбачає таку особливість комунікативного акту, як наявність зрозумілого автором і адресату змісту та «коду» повідомлення. Діалогічна настанова реалізується також у різноманітних композиційно-стилістичних формах зверненого слова, лексично, граматично, інтонаційно актуалізованій модальності. Жанрову приналежність твору означає сам автор у заголовку безпосереднім називанням і/або вказівкою на особу адресата в заголовку чи в середині тексту» [5, с. 51].

У творчому доробку Тараса Шевченка виокремлюються такі поетичні послання, як: «І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє», «Згадайте, братія моя...», «Полякам», «Заворожи мені, волхве...», «Не додому вночі йдучи...» та «Якби зустрілися ми знову...», в основу яких покладена, як і у барокових трактатах,

моралізаторська настанова, спрямованість на гострі суспільні проблеми. Однак, єдиним у цьому переліку, на думку Ніни Чамати, твором, що належить до публіцистичних дидактичних послань, є «І мертвим, і живим...». Він відрізняється «насамперед суспільною актуальністю і значущістю змісту, багатогранністю образу автора й повнотою зображення образу адресата, розкутістю викладу, відходом від класичних нормативів у метро-ритмічній і строфічній організації» [5, с. 54]. У ньому переважає характерний для епохи бароко ораторський інтонаційний стиль.

Отже, осмислення спільних жанрових і стильових параметрів в контексті риторики в українських барокових трактатах та поетичних посланнях Тараса Шевченка видається перспективним з огляду, що вони творилися за законами християнської традиції в літературі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крекотень В. Оповідання Антонія Радивиловського. З історії української новелістики. Київ: Наукова думка, 1983. 407 с.
2. Наливайко Д. Стиль поезії Шевченка. *Слово і Час*. 2007. № 2. С. 3-16.
3. Наливайко Д. Феномен українського бароко в європейському контексті. *Слово і час*. 2002. № 2. С. 30-38.
4. Новик О. Неповторність повторного. Барокові традиції в літературі українського романтизму. Харків : Майдан, 2011. 368 с.
5. Чамата Н. Жанр поетичного послання у творчості Шевченка. *Слово і час*. 2014. № 3. С. 51-56
6. Чижевський Д. Історія української літератури. Від початків до доби реалізму. Тернопіль: Феміна, 1994. 458 с.
7. Ушкалов Л. Бароко та творчість Шевченка. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 1999. № 1. С. 51-55.